

स्वर्णजयन्तीवर्षम् 2019-20

नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः

संस्कृतग्रन्थप्रकाशनकार्याध्यक्षेण
त. गणपतिशास्त्रिणा
संशोधितः

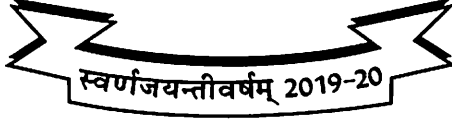

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

संसदः अधिनियमेन स्थापितः

(आवसर्गं राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्, प्रामितविश्वविद्यालयः)

भारतसर्वकारस्य मानवसंसाधनविकासमन्त्रालयाधीनः

नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः

संस्कृतग्रन्थप्रकाशनकार्याध्यक्षेण
त. गणपतिशास्त्रिणा
संशोधितः

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

संसदः अधिनियमेन स्थापितः

(प्राक्तनं राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्, मानितविश्वविद्यालयः)

भारतसर्वकारस्य मानवसंसाधनविकासमन्त्रालयाधीनः

PREFACE

This edition of Nanarthamavasamskhepa, a lexicon is based on the following six palm leaf manuscripts, in Malayalam character.

- (क) Belonging to Govinda Pisharodi, Kailasapuram.
- (ख) Running up to the word कार्तिकी, from the Palace Library.
- (ग) Belonging to the Palace Library.
- (घ) Running up to the word याम, belonging to Nilakanthan Namburi, Vaikam.
- (ङ) From Mr. Rajarajavarma Raja, Ennakkatu.
- (च) Beginning from the word भूजम्बू belonging to Nilakanthan Namburi, Vaikam.

The Nanartha words or homonyms with their different lingas are arranged in this work, in six Kandas. The first Kanda contains words of one syllable and the second Kanda, those of two syllables and so on. Each Kanda is again sub-divided into five Adhyayas, namely, स्त्रीलिङ्गाध्याय, पुल्लिङ्गाध्याय, नपुंसकलिङ्गाध्याय, वाच्यलिङ्गाध्याय and नानालिङ्गाध्याय. For facility of reference, the words are arranged in each Adhyaya, in alphabetical order. The work treats of several words and meaning not found in Amarakosa and other common lexicons.

The work was, as is evident from the prefatory verses written at the instance of a Chola King, Sri Rajaraja, son of Sri Kulottunga Chola by Kesavaswamin, a Chhandoga Brahmin living in the village of Rajendra Chola. The work is accordingly styled with another significant title 'Rajarajiya'. In the work, * 'a short history of Chola Kings,' a Kulottunga is said to have lived in 12th Century A.D., and his son was Rajaraja. Another Kulottunga is also mentioned as having lived in the first half of the 13th Century A.D., and his son was also called Rajaraja. Either of these two Rajarajas may be the patron of the author.

* Written, in Tamil, by Mr. T.A. Gopinatha Rao. M.A., Superintendent of Archaeology, Travancore.

पिट्टं के चेति विद्वांसः केचिदाचक्षतेतमाम् ।
 छविश्र्वर्मणि शोभायां दीप्तौ यज्वाद्विजन्मनाम् ॥ ३६ ॥
 वेद्यामास्तरणे चाथच्छायानातपशोभयोः ।
 सूर्यपत्न्यन्तरे गेहे स्यात् पङ्क्तिप्रतिबिम्बयोः ॥ ३७ ॥
 जातिः समूहे मालत्यां सामान्ये जन्मगोत्रयोः ।
 ब्राह्मणादिषु वर्णेषु वेदार्थे सर्वजन्तुषु ॥ ३८ ॥
 स्वभावे प्रभवे छन्दोभेदेष्वार्यादिकेष्वपि ।
 ज्यानिस्तु हानौ बुद्धौ च रोगे जिह्वा तु वाचि च ॥ ३९ ॥
 ज्वालायां रसने चाथ मञ्जिष्ठासंज्ञभेज्जे ।
 जिह्वी दीर्घफलायां च कोशातक्यामथो जुहूः ॥ ४० ॥
 स्याग्वशेषे पुरोडाशेऽप्यथ ज्योत्स्ना शशिद्युतौ ।
 ज्योतिष्मद्रजनौ चाथ झिल्ली चीर्यास्यकीटके ॥ ४१ ॥
 अपि दग्धौदनेऽथ स्यात् तन्द्रा निद्राप्रमिलयोः ।
 तन्द्रिभ्तु सुसावालस्ये तन्त्रीवीणादिनो गुणे ॥ ४२ ॥
 रज्जौ सिरायामालस्ये गुडूच्यामिति पञ्चसु ।
 तण्डूद्रोणिप्लवे दर्व्यां ताडिराभरणान्तरे ॥ ४३ ॥
 तरुभेदेऽप्यथ तुला सादृश्योन्मानदण्डयोः ।
 स्तम्भपीठे पलशते तथा राशौ च सप्तमे ॥ ४४ ॥
 तुण्डीरास्ये शूननाभौ त्रुटिः संशयलेशयोः ।
 सूक्ष्मैलायामर्धमात्रौ कालेऽपीत्यपरेऽपठन् ॥ ४५ ॥
 तूलिः शय्यान्तरे चित्रकूचिकायां च सा पुनः ।
 इच्छापिपासयोस्तृष्णा तृप्तिस्तु सुखतोययोः ॥ ४६ ॥

